

УДК 339.56.055:631/635
JEL: Q10, Q13, Q17, Q18

Наталія Патица

*Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
Україна*

ПРІОРИТЕТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ НА СВІТОВИХ РИНКАХ

Мета статті – визначення сукупності пріоритетів щодо забезпечення конкурентоспроможності сільського господарства України на світових ринках.

Методологія / методика / підхід. Для діагностики тенденцій розвитку світового сільськогосподарського ринку використано економіко-статистичні методи (графічний метод, метод порівняння, кореляційно-регресійний і трендовий аналіз). За допомогою прийомів абстрактно-логічного методу та методу узагальнення виявлені основні закономірності прояву глобалізації в аграрному секторі та визначені пріоритети забезпечення конкурентоспроможності сільського господарства України.

Результати. За результатами проведеного аналізу динаміки розвитку світового ринку сільськогосподарських продуктів зроблено висновок, що спостерігається тенденція до його зростання, а також простежується тенденція щодо концентрації світової торгівлі сільськогосподарськими продуктами за окремими групами країн. Саме тому стратегія просування українських товарів на світові ринки має носити помірковано-агресивний, а подеколи й агресивний характер, а посилення позицій сільського господарства України на світових ринках потребує реалізації сукупності пріоритетів забезпечення його конкурентоспроможності.

Оригінальність / наукова новизна. Удосконалено сукупність пріоритетів щодо забезпечення конкурентоспроможності сільського господарства України на світових ринках і систематизовано їх за двома основними групами: ринково орієнтовані (формування експортоорієнтованої моделі розвитку сільського господарства, помірковано-агресивний характер просування українських товарів, забезпечення компліментарних ефектів виходу на світові ринки, створення нових нетрадиційних ринкових ніш, кон'юнктурне спрямування стратегій ринкового позиціонування та просування товарів) і виробничо орієнтовані (забезпечення інноваційного укладу діяльності, укрупнення й інтеграція товаровиробників в експортоорієнтованому сегменті, розвиток виробництва органічної продукції, оптимізація процесів вироцування ГМО на кормові й технічні цілі тощо).

Практична цінність / значущість. Визначення пріоритетів забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного сільського господарства дозволить обґрунтувати методи та механізми реалізації політики щодо посилення його позицій на світових аграрних ринках.

Ключові слова: світовий аграрний ринок, експорт, стратегічні пріоритети, конкурентоспроможність, сільське господарство.

Nataliia Patyka

*National Scientific Centre «Institute of Agrarian Economics»
Ukraine*

PRIORITIES ENSURING OF THE UKRAINE'S AGRICULTURE COMPETITIVENESS IN THE WORLD MARKETS

Purpose. *The purpose of the article is to determine the priorities for ensuring the Ukraine's agriculture competitiveness in the world markets.*

Methodology / approach. *Economic and statistical methods (graphic method, comparison method, correlation-regression and trend analysis) were used to diagnose the development trends of the global agricultural market. Using techniques of abstract-logical method and method of generalization, the main regularities of the manifestation of globalization in the agrarian sector were identified and the priorities of ensuring the competitiveness of Ukraine's agriculture were determined.*

Results. *In the article, according to the analysis results of the world agrarian market development, it was concluded that there is a trend towards its growth. There is also a tendency towards concentration of agricultural products world trade by individual groups of countries. That is why the strategy of promoting Ukrainian agricultural goods to world markets should be moderately aggressive, and strengthen the position of Ukrainian agriculture in world markets requires the implementation of priorities ensuring its competitiveness.*

Originality / scientific novelty. *The set of priorities for ensuring the Ukraine's agriculture competitiveness in the world markets was improved. These priorities are systematized in two groups: market oriented priorities (formation of an export-oriented model of agricultural development, moderately aggressive character of Ukrainian goods promotion, providing of complementary effects of entering the world markets, creation of new non-traditional market niches, market orientation of positioning strategies and promotion of goods) and production oriented priorities (providing innovative way of business, the integration of producers in the export-oriented segment, the development of organic products production, etc.).*

Practical value / significance. *Determining the priorities of ensuring Ukraine's agriculture competitiveness will allow to substantiate the methods and mechanisms of policy implementation to strengthen its positions in the world agrarian markets.*

Key words: *world agrarian market, export, strategic priorities, competitiveness, agriculture.*

Наталія Патяка

*Национальный научный центр «Институт аграрной экономики»
Украина*

ПРИОРИТЕТЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА УКРАИНЫ НА МИРОВЫХ РЫНКАХ

Цель статьи – *определение приоритетов по обеспечению конкурентоспособности сельского хозяйства Украины на мировых рынках.*

Методология / методика / подход. *Для диагностики тенденций развития мирового сельскохозяйственного рынка использованы экономико-статистические методы (графический метод, метод сравнения, корреляционно-регрессионный и трендовый анализ). С помощью приемов абстрактно-логического метода и метода обобщения выявлены основные закономерности проявления глобализации в аграрном секторе и определены приоритеты обеспечения конкурентоспособности сельского хозяйства Украины.*

Результаты. *По результатам проведенного анализа динамики развития мирового рынка сельскохозяйственных продуктов сделан вывод, что наблюдается тенденция к его*

росту, а также прослеживается тенденция концентрации мировой торговли сельскохозяйственными продуктами по отдельным группам стран. Именно поэтому стратегия продвижения украинских товаров на мировые рынки должна носить умеренно-агрессивный, а иногда и агрессивный характер, а усиление позиций сельского хозяйства Украины на мировых рынках требует реализации целого ряда приоритетов обеспечения его конкурентоспособности.

Оригинальность / научная новизна. Усовершенствовано совокупность приоритетов по обеспечению конкурентоспособности сельского хозяйства Украины на мировых рынках и систематизировано их по двум основным группам: рыночно ориентированные (формирование экспортноориентированной модели развития сельского хозяйства, умеренно-агрессивный характер продвижения украинских товаров, обеспечение комплиментарных эффектов выхода на мировые рынки, создание новых нетрадиционных рыночных ниш, конъюнктурные направления стратегий рыночного позиционирования и продвижения товаров) и производственно ориентированные (обеспечение инновационного уклада деятельности, укрупнение и интеграция товаропроизводителей в экспортноориентированных сегментах, развитие производства органической продукции, оптимизация процессов выращивания ГМО на кормовые и технические цели и т.д.).

Практическая ценность / значимость. Определение приоритетов обеспечения конкурентоспособности сельского хозяйства Украины позволит обосновать методы и механизмы реализации политики по усилению его позиций на мировых аграрных рынках.

Ключевые слова: мировой аграрный рынок, экспорт, стратегические приоритеты, конкурентоспособность, сельское хозяйство.

Постановка проблеми. Більшою чи меншою мірою розвиток світової економіки завжди був тісно пов'язаний із розвитком міжнародної торгівлі. У ХХ ст. на тлі створення СОТ і поширення глобалізаційних процесів такий зв'язок посилювався і став вирішальним чинником економічної динаміки. Очевидно, що, попри певний супротив, глобалізація набула ознак незворотності для цього етапу історії людської цивілізації. А, отже, можна з упевненістю говорити про те, що міжнародна торгівля відіграватиме все більшу роль у функціонуванні світової економіки, а її обсяги перманентно зростатимуть.

У зв'язку з викладеним, посилення позицій України на міжнародній арені потребує підвищення її експортного потенціалу та нарощування обсягів експорту товарів, а, отже, вимагає забезпечення конкурентоспроможності української економіки на світових ринках. Водночас, ураховуючи лібералізацію торгівлі, потрібно усвідомлювати, що надходження імпортованих товарів на внутрішній ринок сприятиме посиленню конкуренції на ньому, що, знову ж таки, вимагає зміцнення конкурентоспроможності економіки в цілому та окремих її галузей і сфер діяльності, перш за все сільського господарства.

Сільське господарство України вирізняється з-поміж інших галузей економіки високим потенціалом і достатнім рівнем розвитку. І хоча впродовж перших 12–14 років незалежності нашої держави воно здебільшого було збитковим, а трансформація на ринкові засади господарювання відбувалася повільно й неефективно, вже у середині 2000-х рр. ситуація почала кардинально змінюватися. Це забезпечило нинішні провідні позиції аграрного сектору в національному господарстві за ознаками виробництва, прибутковості та

експорту. Саме в сільському господарстві нині формується понад 24 % зовнішньоторговельного обороту, а сукупно з продуктами харчування – усі 37 %. Тому посилення його позицій на світових ринках є важливою проблемою економічної політики, що потребує спрямування максимуму зусиль на своє вирішення.

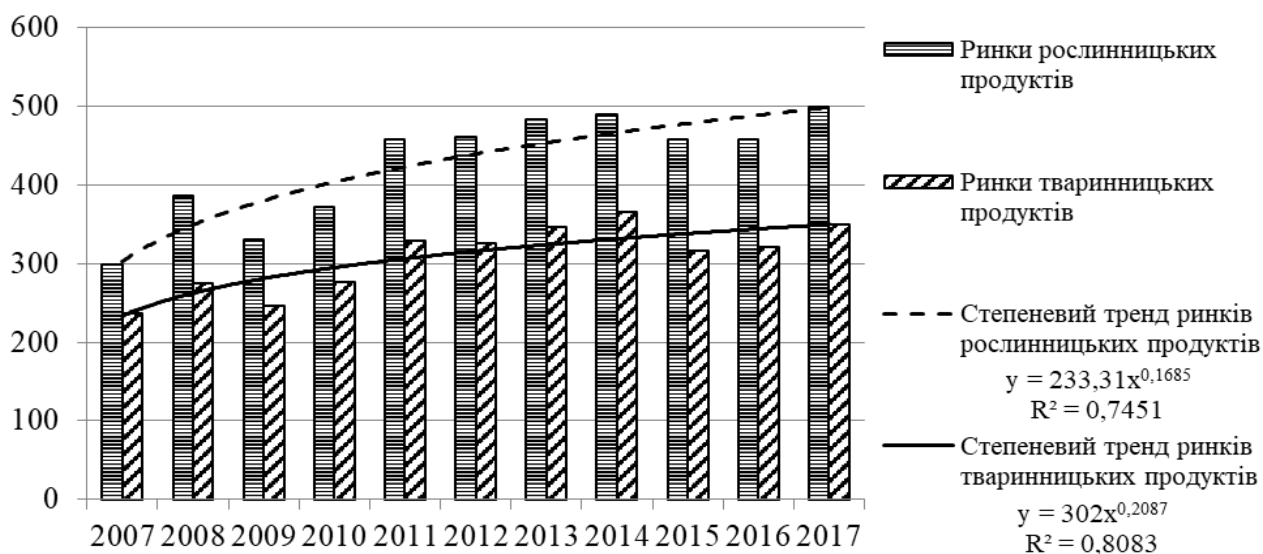
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування ефективної політики посилення позицій українського сільського господарства на світових ринках доволі багатогранні та багатоаспектні. Їх поглиблено вивчають українські науковці й широко представлені в спеціальній літературі. Так, А. В. Скрипник оцінив можливості щодо нарощування експортного потенціалу сільського господарства України та обґрунтував засади оптимізації структури і напрямів діяльності в ньому з метою максимізації ефекту [1]. У своїх дослідженнях О. В. Прушківська значну увагу приділила методам і механізмам забезпечення експортно-орієнтованої моделі розвитку галузей агропромислового виробництва [2]. Н. А. Карасьова оцінила місце України на світовому продовольчому ринку, визначила перспективні напрями розвитку експорту в аграрному секторі України [3], а також детально проаналізувала практику застосування різноманітних стимулів нарощування експорту сільськогосподарських продуктів та оцінила їх порівняльну ефективність [4]. У своїй роботі І. О. Крюкова запропонувала модель потенційного зростання експортного потенціалу української агропродовольчої продукції [5]. Є. М. Кирилюк розробив цілісну узгоджену програму стимулювання експорту [6]. І. Ю. Гришова сформулила пропозиції щодо забезпечення ефективного розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств на основі визначених стратегічних цілей розвитку [7]. У багатьох наукових дослідженнях розкрито інші окремі сегменти нарощування експорту сільськогосподарських продуктів [8–13].

Однак, незважаючи на значні наукові напрацювання, проблеми наукового обґрунтування підходів щодо визначення ключових стратегічних пріоритетів посилення конкурентоспроможності сільського господарства на світових ринках досліджені не достатньо. У науковій літературі не висвітлюються повною мірою питання щодо тенденцій і напрямів очікуваних змін обсягів і структури міжнародної торгівлі продуктами рослинного і тваринного походження, не обґрунтовано перспективні моделі розвитку сільського господарства, розраховані на зростання експорту, не визначені оптимальні стратегії просування українських товарів, не розкрито питання забезпечення компліментарних ефектів ринкових інтервенцій тощо.

Мета статті. Зважаючи на зазначене вище, метою статті стало визначення сукупності пріоритетів щодо забезпечення конкурентоспроможності сільського господарства України на світових ринках.

Виклад основного матеріалу дослідження. Забезпечення конкурентоспроможності сільського господарства України на світових ринках має здійснюватися на основі сукупності ключових пріоритетів економічної

політики України. Для визначення цих пріоритетів, перш за все, необхідно враховувати тенденції зміни обсягів торгівлі на світових ринках (рис. 1).

Рис. 1. Тенденції торгівлі на світових ринках сільськогосподарських продуктів, млрд дол. США

Джерело: обчислено автором за даними The Observatory of Economic Complexity [14] та Світової організації торгівлі [15].

Глобалізація світової економіки наприкінці минулого століття дозволила сформувати стабільні тренди зростання обсягів міжнародної торгівлі в цілому та торгівлі сільськогосподарськими продуктами зокрема. Означені тренди зберігаються до сьогодні і ймовірно будуть продовжуватися ще певний час. Це дозволить лише за наступні три роки збільшити обсяги торгівлі продуктами рослинного походження на 5 %, що становитиме понад 24 млрд дол. США, а продуктами тваринного походження відповідно на 4 % або майже на 14 млрд дол. США. Для порівняння доцільно вказати, що сукупний обсяг експорту з України продуктів рослинного походження 2017 р. становив 9,2 млрд дол. США, а тваринного – 1,1 млрд дол. США [16, с. 29], що свідчить про доцільність експортоорієнтованої моделі розвитку вітчизняного сільського господарства.

Нині Україна, незважаючи на значний потенціал розвитку сільського господарства, займає частку на світовому ринку сільськогосподарських продуктів лише у 1,73 %, у тому числі по рослинних продуктах 3,53 % та по тваринних – 0,23 % [15]. Завдяки сільськогосподарському експорту Україна забезпечує 12 % світового ринку зерна, посідає 3-тє місце за експортом ріпаку та меду, 4-тє місце за експортом кукурудзи та ячменю, 5-тє з торгівлі пшеницею, 7-ме за експортом сої. Натомість цілий ряд сільськогосподарської продукції, зокрема овочі, фрукти, плоди та ягоди, баштанні культури, у вирощуванні яких Україна має беззаперечні переваги, не беруть активної участі в міжнародній торгівлі, частка України у світовому експорті за окремими позиціями таких товарів ледве сягає 0,03 % (картопля). Практично з усього ряду позицій продукції тваринництва Україна не включена до системи міжнародного

поділу праці. Крім того, за окремими продуктами в умовах зростання обсягів світового експортного ринку сільськогосподарських продуктів Україна навіть зменшила свою частку у 2016 р. в порівнянні з 2015 р. (табл. 1).

Таблиця 1

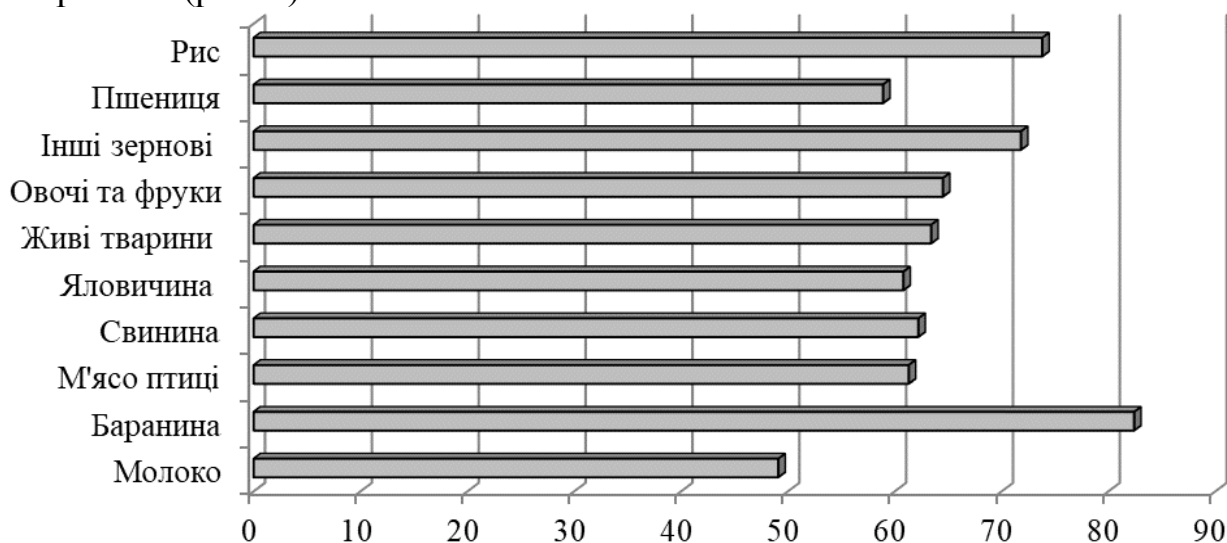
**Україна на світовому ринку окремих продуктів рослинництва
й тваринництва**

Продукти	2015 р.			2016 р.			2016 р. у % до 2015 р.	
	Світовий експорт, млрд дол. США	Україна		Світовий експорт, млрд дол. США	Україна		Обсяги світового експорту	Частки України у сукупному світовому експорті відповідного продукту
		Експорт, млн дол. США	Частка в сукупному світовому експорті відповідного продукту, %		Експорт, млн дол. США	Частка в сукупному світовому експорті відповідного продукту, %		
Продукція рослинництва								
Зернові								
Пшениця	41,7	2239	5,37	38,7	2370	6,1	92,8	113,6
Ячмінь	7,63	769	10,08	5,71	389	6,8	74,8	67,5
Кукурудза	29,5	3008	10,20	29,2	2260	7,7	99,0	75,5
Овес	0,8	7,4	1,22	0,706	8,53	1,2	88,3	98,6
Гречка	1,11	13,5	1,45	0,952	32,3	3,4	85,8	235,0
Овочі								
Помідори	8,42	10,459	0,124	8,58	25,3	0,29	101,9	233,5
Огірки	2,28	5,136	0,225	2,4	3,46	0,14	105,3	62,1
Картопля	3,54	2,534	0,072	3,98	1,48	0,037	112,4	51,7
Баштані	3,17	3,925	0,124	3,45	3,51	0,1	108,8	80,8
Заморожені овочі	5,9	10,623	0,180	6,17	5,52	0,089	104,6	49,4
Продукція тваринництва								
Живі тварини								
ВРХ	8,35	24,373	0,292	7,82	27,5	0,35	93,7	119,9
Свині	3,69	0,075	0,002	3,9	3,67	0,094	105,7	4624,8
М'ясо та м'ясопродукти								
Свинина	25,1	54,68	0,218	27,4	3,75	0,014	109,2	6,4
М'ясо птиці	24,2	226,86	0,937	23,6	160	0,68	97,5	72,5
Яловичина	20,9	24,516	0,117	20,6	37,2	0,18	98,6	153,5
Заморожена яловичина	20,9	59,513	0,285	20	40,2	0,2	95,7	70,2
Молочні продукти								
Молоко	7,42	4,618	0,062	7,58	4,89	0,064	102,2	102,8
Сухе та згущене молоко	18,8	89,377	0,475	17,3	55,8	0,32	92,0	67,3

Джерело: розраховано автором за даними The Observatory of Economic Complexity [14], Світової організації торгівлі [15] та Державної служби статистики України [17].

Стратегія просування українських товарів на світові ринки має носити помірковано-агресивний, а подеколи й агресивний характер. Адже упродовж

останніх десятиліть на більшості світових ринків спостерігається посилення позицій провідних країн-постачальників відповідних товарів чи послуг, а для ринків сільськогосподарської продукції ця тенденція стає особливо стабільною й виразною (рис. 2).

Рис. 2. Частки топ-5 країн-експортерів на світових сільськогосподарських ринках, 2016 р., %

Джерело: сформовано автором за даними The Observatory of Economic Complexity [14] та Світової організації торгівлі [15].

Зокрема, майже половину обороту (49,1 %) молока на світовому ринку забезпечують п'ять основних країн-постачальників – Німеччина, Франція, Нідерланди, Бельгія-Люксембург та Австрія. При цьому частки топ-5 країн на інших аграрних ринках ще більш значні. Так, на ринку пшениці вони сягають 58,9 %, інших зернових та рису – 71,8 % та 73,8 % відповідно, овочів та фруктів – 64,5 %. Не менш концентрованими є подібні частки на ринках продуктів тваринного походження, зокрема яловичини – 60,8 %, м'яса птиці – 61,3 %, свинини – 62,2 %, живих тварин – 63,4 %, баранини – 82,4 %. Оскільки просування товарів на таких ринках ускладнене, це й зумовлює потребу щодо запровадження помірковано-агресивної чи агресивної стратегії просування.

Потрібно відзначити, що топові позиції серед країн-експортерів сільськогосподарських продуктів на багатьох ринках займають США, Канада, Німеччина, Франція, Нідерланди, Іспанія, Австралія, Великобританія та деякі інші. Нині провідними гравцями міжнародної торгівлі стають не стільки ті країни, що забезпечені природно-кліматичними, ґрунтовими, людськими ресурсами, скільки ті, що активно розвивають і впроваджують у практику високопродуктивні сорти рослин та породи тварин, інноваційні технології вирощування, первинної та вторинної обробки, зберігання та транспортування продукції, засоби захисту, добрива, прогресивні технічні засоби тощо. Сукупно це забезпечує високий рівень продуктивності діяльності в сільському господарстві та уможливорює виробництво широкого спектру якісних продуктів за порівняно низькою собівартістю, що стають конкурентоспроможними на

світових аграрних ринках за позиціями асортименту, ціни та якості. Саме тому одним з найважливіших стратегічних пріоритетів забезпечення конкурентоспроможності сільського господарства України на світових ринках має стати запровадження інноваційного укладу господарювання.

Як показує досвід функціонування сільського господарства України, майже половину продукції виробляють особисті селянські господарства та дрібні товаровиробники (39,5 % продукції рослинництва та 54,2 % продукції тваринництва у 2017 р.) [16, с. 46]. Однак зорієнтовані ці продукти здебільшого на внутрішнього споживача, якого в цілому задовольняють за позиціями «ціна–якість». Досить часто вони є неконкурентоспроможними на зовнішніх ринках, адже в країнах-конкурентах продуктивність сільськогосподарських рослин і тварин є значно вищими, що часто дозволяє знизити собівартість та створює конкурентні переваги в ціні.

Тому основний обсяг експортних товарних потоків у сільському господарстві України генеруються крупними підприємствами або інтегрованими формуваннями, у тому числі створеними шляхом інтеграції підприємств, що здійснюють сільськогосподарську та споріднені види діяльності. Ці суб'єкти господарювання функціонують на інноваційних засадах, забезпечені високопродуктивними сортами рослин і породами тварин, прогресивними технічними засобами, здатні реалізовувати операції по усьому виробничому ланцюжку «виробництво – розподіл – реалізація сільськогосподарської продукції», адже вони спроможні акумулювати значні фінансові та інші ресурси. Крупнотоварне виробництво та інтеграція дозволяє нарощувати партії поставок продуктів на зовнішні ринки, що сприяє оптимізації логістики та зниженню витрат на її здійснення. Сукупно це уможливорює використання ефекту масштабу, формує конкурентні переваги за ціною та «ефектом досвіду», сприяє повномірному запобіганню різноманітним ризикам. Саме тому укрупнення та інтеграція товаровиробників в експортоорієнтованому сегменті має стати одним з пріоритетів посилення конкурентоспроможності сільського господарства України на зовнішніх ринках.

Поряд із цим, необхідно враховувати той факт, що власне сільське господарство є сукупністю різних, доволі неоднорідних галузей і видів діяльності. З одного боку, це ускладнює формування єдиної політики, а з другого, – може забезпечувати вагомі компліментарні ефекти, коли вихід на світовий, регіональний або ринки окремих країн одного виду продукту забезпечує додаткові іміджові, рекламні, логістичні, організаційні, фінансово-економічні та інші переваги для експансії інших, передусім пов'язаних, продуктів. Наприклад, налагодження стійких економічних зв'язків з постачання в країну-імпортера одного виду продуктів вимагає подеколи забезпечення тривалого переговорного процесу, узгодження стандартів, здійснення транспортної, складської та інших видів логістики, укладення договорів, забезпечення рекламних заходів, організацію усього процесу постачання та

просування продукту на ринок тощо. Сукупно це призводить до значних фінансових витрат і вимагає часу. У разі, коли постачальник виводитиме на цей же ринок інші види сільськогосподарських продуктів, його витрати на кожен наступний вид будуть скорочуватися внаслідок можливості повного або часткового використання логістики, організаційних і маркетингових механізмів, налагоджених раніше. Проявиться так званий «ефект досвіду», а проекти з міжнародної торгівлі означеними продуктами стануть компліментарними. Забезпечення компліментарності має стати одним з пріоритетів формування високого рівня конкурентоспроможності сільського господарства як цілісної економічної системи.

Попри вищевикладене до сукупності стратегічних пріоритетів посилення конкурентоспроможності необхідно віднести також і ті, що зумовлюються внутрішньоструктурними трансформаціями вітчизняного сільського господарства, передусім, пов'язаними з розвитком виробництва органічної продукції та, водночас, активним поширенням виробництва генетично-модифікованої продукції.

Так, у світі зберігається тенденція до збільшення органічного землеробства. Наприклад, в усіх європейських країнах, за виключенням Мальти, Греції, Румунії, Польщі та Великобританії, спостерігається його укрупнення. При цьому найбільші площі органічних угідь в абсолютному вираженні зосереджені в Іспанії (2019 тис. га), Італії (1796 тис. га), Франції (1537 тис. га) та Німеччині (1136 тис. га), значні – в Австрії, Швеції, Польщі, Великобританії, Чехії (у середньому від 489 до 571 тис. га). За нашими підрахунками на основі даних Eurostat [18], найбільшою є відносна частка органічних угідь в Австрії (21,0 %), Швеції (18,2 %), Естонії (18,2 %), Італії (14,2 %), Чехії (14,0 %), Латвії (13,7 %), а найбільші темпи їх приросту забезпечуються в Болгарії (310,4% в період з 2012 р. до 2016 р.), Хорватії (193,4 %), Італії (53,9 %), Франції (49,1 %), Ірландії (45,3 %).

Сукупно у світі нині органічним виробництвом займаються в 172 країнах світу 2,3 млн виробників, з яких 40 % зосереджені в Азії, 26 % – в Африці, 15 % – у Європі, 17 % – у Латинській Америці, по 1 % – у Північній Америці та Океанії. Під виробництвом органічної продукції у світі зайнято 43,7 млн га з яких 40 % розташовано в Океанії (не зважаючи на малу кількість виробників), 27 % – у Європі, 16 % – у Латинській Америці, 8 % – в Азії, 2 % – в Африці, 3 % – у Північній Америці [9].

Світовий споживчий ринок органічної продукції оцінюється в 60 млрд євро, з яких 43 % припадає на США, 40 % – на Європейський Союз, 6 % – на Китай. За оцінками Eurostat [18], цей ринок неупинно зростатиме в найближчій перспективі, а його збільшення, принаймні удвічі, призведе до зростання потреби в органічних продуктах щонайменше на 60 млрд євро. Саме це створює значні резерви для збільшення поставок Україною продуктів сільського господарства на світові ринки. Адже, хоча Україна посідає нині 20-те місце серед світових країн-лідерів органічного руху та перше місце в

східноєвропейському регіоні щодо сертифікованої площі органічної ріллі, площа сертифікованих сільськогосподарських угідь у нашій державі, задіяних під вирощуванням різноманітної органічної продукції, становить лише трохи більше 1%. Українські товаровиробники мають гарний досвід органічного виробництва зернових, зернобобових та олійних культур, а також значного спектру нішевих культур, передусім ягід, тому поширення органічного землеробства має стати важливим пріоритетом забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного сільського господарства.

Виробництво ГМО нині залишається дещо дискусійним аспектом розвитку світового сільського господарства [10]. Однак поступово зростає вирощування ГМ-культур на кормові й технічні цілі, і до цих процесів поступово долучається усе більше країн світу [11]. Так, за даними Служби з моніторингу за застосуванням агробіотехнологій (International Service for the Acquisition of Agri-biotech Applications, ISAAA) у 1996 р., коли у світі почали видавати дозволи на вирощування генетично-модифікованої продукції, площа посівів становила 1,7 млн га. У 2016 р. цей показник сягнув рекордних 185,1 млн га [12], що у 4,2 рази більше, ніж площа посівів органічної продукції. Сформовані світові тренди та поступова зміна ставлення до ГМО [10] свідчать на користь поширення виробництва ГМ-культур у найближчій перспективі. Тому Україна має оптимізувати виробничу та експортну політику щодо ГМО.

Нині сільське господарство в усьому світі стоїть перед викликами, спричиненими глобальною зміною клімату. Це призводить до своєрідної «міграції» галузей сільського господарства у відповідності з векторами погодно-кліматичних змін. Особливо яскраво в останні півтора десятиліття означена «міграція» спостерігається щодо виробництва винограду та плодово-ягідних культур. Спостерігається та у найближчій перспективі очікується її поширення на овочеві, баштанні, зернові, зернобобові, олійні, кормові та інші культури. У майбутньому можна очікувати певної «міграції» й тваринницьких галузей, що буде зумовлено зміною умов та ефективності кормовиробництва тощо. Тому важливим пріоритетом забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного сільського господарства має стати стратегічна довгострокова реструктуризація виробництва та експорту відповідно до викликів, спричинених глобальною зміною клімату, на основі кліматичного моніторингу та стратегічного передбачення природно-кліматичних і виробничих змін.

Зміна клімату поряд із посиленням тенденцій глобалізації та лібералізації у світовій торгівлі призводять до того, що в різних країнах зростає імпорт не тільки не типових щодо вирощування в них, а й традиційних для країн продуктів. Наприклад, Нідерланди, що є країною з розвинутим тваринництвом, яка експортує продуктів тваринного походження на суму 21,5 млрд дол. США у рік, водночас імпортує подібних продуктів на суму 12,3 млрд дол. США [15]. При цьому, як у структурі нідерландського експорту, так і імпорту вагому частку займає яловичина, молочні продукти, м'ясо птиці тощо. Тому серед пріоритетів забезпечення конкурентоспроможності сільського господарства

чільне місце має посісти реалізація стратегій розширення експорту сільськогосподарських продуктів до тих країн, де вони традиційно виробляються.

Поряд зі збільшенням споживання сільськогосподарських продуктів на тлі зростання населення планети та зміни його платоспроможного попиту, змінюються смаки та уподобання споживачів. Це призводить до виникнення нових підгалузей і видів сільськогосподарської діяльності, зумовлюючи формування абсолютно або відносно нових ринкових ніш. Причому з боку товаровиробників відбувається не завоювання, а саме створення цих нових ринкових ніш. Так, нині у світі з'являються ринкові сегменти з продажу бджіл, джмелів, сонечок, кліщів, равликів тощо. При незначних обсягах обороту в натуральному еквіваленті вони можуть ставати доволі дорогими у вартісних показниках. Українські товаровиробники мають певний досвід [13] щодо створення відповідних нетрадиційних ринкових ніш, тому поширення такого досвіду має стати ще одним пріоритетом забезпечення конкурентоспроможності сільського господарства України на світових аграрних ринках.

Світові сільськогосподарські ринки характеризуються нестабільністю цін на продукцію, нетиповістю цінових трендів та їх невідповідністю ціновим трендам на інших ринках. Це стає наслідком кліматичних особливостей різних регіонів, сезонних коливань обсягів і собівартості виробництва, впливу річних особливостей урожайності і продуктивності тощо. Тому важливим пріоритетом забезпечення конкурентоспроможності українського сільського господарства на світових ринках мають стати кон'юнктуру спрямовані формування та реалізація стратегії ринкового позиціонування та просування товарів.

Усі з визначених пріоритетів забезпечення конкурентоспроможності систематизовано наведено на рис. 3. З певною часткою умовності їх розподілено на ринково та виробничо орієнтовані.

Відокремлено було виділено останній з ключових пріоритетів, пов'язаний із посиленням ролі держави в закріпленні позицій України на світових ринках. Його особлива значущість викликана тим, що, не зважаючи на лібералізацію світової торгівлі, дедалі посилюється роль держав у формуванні торговельних потоків між країнами, у тому числі з огляду на досягнення необхідних рівнів продовольчої безпеки. Зокрема попри багатосторонні угоди, що укладені наприкінці ХХ – початку ХХІ ст., та містять прямі вимоги усунення перепон у світовій торгівлі, останнім часом усе більше посилюється державний протекціонізм, особливо в сільському господарстві. Так, у відповідь на необхідність зниження тарифів, держави запроваджують різні заходи нетарифного регулювання – поширення набуло встановлення завищених стандартів якості, посилення вимог щодо екологічності продукції й інші технічні бар'єри. Також на сучасному етапі розвитку інтеграції (глобалізації) надається перевага регіональним угодам, зокрема двостороннім угодам про вільну торгівлю, преференційний режим торгівлі й т. ін.

Рис. 3. Основні пріоритети забезпечення конкурентоспроможності сільського господарства України на світових ринках

Джерело: розроблено автором.

Це, у свою чергу, зумовлює потребу у диференціації продукції, узгодженні стандартів, а також актуалізує питання національної безпеки, підвищення ролі держави щодо захисту національних інтересів тощо й додатково підтверджує роль держави в забезпеченні конкурентоспроможності сільського господарства на світових ринках.

Висновки. Результатом проведеного дослідження стало визначення та обґрунтування сукупності пріоритетів забезпечення конкурентоспроможності сільського господарства України, реалізація яких сприятиме посиленню його позицій на світових ринках. До основних із них, на нашу думку, слід віднести: формування експортоорієнтованої моделі розвитку сільського господарства, забезпечення помірковано-агресивного характеру просування українських

товарів, забезпечення компліментарних ефектів виходу на світові ринки, розширення експорту продуктів до країн, де має місце їх традиційне виробництво, створення нових нетрадиційних ринкових ніш, кон'юнктурне спрямування стратегій ринкового позиціонування та просування товарів. Поряд з тим у сільському господарстві необхідно забезпечити інноваційний уклад діяльності, сприяти укрупненню й інтеграції товаровиробників в експортоорієнтованому сегменті, розвивати виробництво органічної продукції, оптимізувати процеси вирощування генетично-модифікованих організмів на кормові й технічні цілі, забезпечувати адекватну реакцію на виклики, спричинені глобальною зміною клімату. Особлива роль у забезпеченні конкурентоспроможності українського сільського господарства на світових ринках має бути відведена ефективній державній політиці.

Перспективними напрямками майбутніх наукових розвідок у цьому контексті є обґрунтування методів і механізмів реалізації визначених пріоритетів у практиці функціонування українського сільського господарства та посилення його конкурентоспроможності на світових аграрних ринках.

Список використаних джерел

1. Скрипник А. В., Стариченко Є. М. Оцінка можливостей експортного потенціалу сільськогосподарської продукції України. *Економіка АПК*. 2016. № 8. С. 14–21.

2. Прушківська О. В. Експортоспроможна та імпортозаміщуюча політика у формуванні споживчого ринку національної економіки в умовах глобалізації. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2017. № 4. С. 52–58.

3. Karasova N. Comparative advantages in international trade of Ukrainian agriculture. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2016. Vol. 38. No. 2. Pp. 230–239. <http://dx.doi.org/10.15544/mts.2016.18>.

4. Карасьова Н. А. Державна політика стимулювання експорту аграрного сектора. *Економіка та держава*. 2016. № 9. С. 41–44.

5. Kryukova I. O., Kalyna T. Ye., Panteleiev V. P., Minakova S. M. The export potential of the agrarian sector of Ukraine in a competitive environment. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2018. Vol. 3. No. 26. Pp. 196–207. <https://doi.org/10.18371/fcapter.v3i26.144833>.

6. Кирилюк Є. М., Прощаликіна А. М. Напрями стимулювання експорту вітчизняної сільськогосподарської продукції та продовольства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 18. С. 9–13.

7. Gryshova I. Y., Mityay O. V., Kuzhel V. V. Competitive position stability of agricultural sector of Ukraine at internal and external markets. *Actual Problems of Economics*. 2016. No. 3(177). Pp. 66–72.

8. Borodina O., Krupin V. Is it Possible to Utilise the Agricultural Potential of Ukraine under the Current Agrarian System? *EuroChoices*. 2018. Vol. 17(1). Pp. 46–51. <https://doi.org/10.1111/1746-692X.12151>.

9. Динаміка та перспективи розвитку ринку органічної продукції в світі та

в Україні. *Економічний дискусійний клуб*. URL: <http://edclub.com.ua/analityka/dynamika-ta-perspektyvu-rozvytku-ryнку-organichnoyi-produktsiyi-v-sviti-ta-v-ukrayini>.

10. ГМО: від міфів до правди. *Пропозиція*. URL: <https://propozitsiya.com/ua/gmo-vid-mifiv-do-pravdi>.

11. Войтович Н. В., Цісарик О. Й., Параняк Р. П. Регулювання процесів забезпечення продукції на вміст генетично модифікованих організмів в Україні та у світі. *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С. З. Гжицького*. 2011. Т. 13. № 2(48). Ч. 2. С. 213–218.

12. Половина світових площ ГМ-культур припадає на сою. Офіційний сайт компанії «Торговий дім – Соевий вік». URL: <https://www.td-sv.com/polovyna-svitovyh-plosch-gmo-soya>.

13. Експорт українських равликів сенсаційно випередив продажі сала. Україна молода. URL: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/3226/159/116867>.

14. Total world export. The Observatory of Economic Complexity. URL: https://atlas.media.mit.edu/ru/visualize/tree_map/hs92/export/wld/all/show/.../.

15. Статистичні дані щодо обсягів світової торгівлі в розрізі країн та галузей. Світова організація торгівлі. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/merch_trade_stat_e.htm.

16. Сільське господарство України: статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2017. 245 с.

17. Статистичні дані щодо експорту-імпорту окремих видів товарів за країнами світу. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/zd/e_iovt/arh_iovt2015.htm.

18. Organic farming statistics. Eurostat. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Organic_farming_statistics.

References

1. Skrypnyk, A. V. and Starychenko, Ye. M. (2016), Estimation of export potential of Ukraine's agricultural products. *Ekonomika APK*, no. 8, pp. 14–21.

2. Prushkivska, O. V. (2017), Exportable and import substituting policy in shaping the consumer market of the national economy in a globalizing environment. *Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho hirnychoho universytetu*, vol. 4, pp. 52–58.

3. Karasova, N. (2016), Comparative advantages in international trade of Ukrainian agriculture. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, vol. 38, no. 2, pp. 230–239. <http://dx.doi.org/10.15544/mts.2016.18>.

4. Karas'ova, N. A. (2016), State policy of stimulating the export of the agrarian sector. *Ekonomika ta derzhava*, vol. 9, pp. 41–44.

5. Kryukova, I. O., Kalyna, T. Ye., Panteleiev, V. P. and Minakova, S. M. (2018), The export potential of the agrarian sector of Ukraine in a competitive environment. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, vol. 3,

no. 26, pp. 196–207. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v3i26.144833>.

6. Kyryliuk, Ye. M. and Proschalykina, A. M. (2012), Directions of export stimulation of domestic agricultural products and foodstuffs. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 18, pp. 9–13.

7. Gryshova, I. Y., Mityay, O. V. and Kuzhel, V. V. (2016), Competitive position stability of agricultural sector of Ukraine at internal and external markets. *Actual Problems of Economics*, no. 3(177), pp. 66–72.

8. Borodina, O. and Krupin, V. (2018), Is it Possible to Utilise the Agricultural Potential of Ukraine under the Current Agrarian System? *EuroChoices*, vol. 17(1), pp. 46–51. <https://doi.org/10.1111/1746-692X.12151>.

9. Dynamics and prospects of organic products market development in the world and in Ukraine (2016), Economic Discussion Club, available at: <http://edclub.com.ua/analityka/dynamika-ta-perspektyvy-rozvytku-rynku-organichnoyi-produkciyi-v-sviti-ta-v-ukrayini>.

10. GMO: From Myths to Truth (2013), *Propozytsiia*, available at: <https://propozitsiya.com/ua/gmo-vid-mifiv-do-pravdi>.

11. Vojtovych, N. V., Tsisaryk, O. J. and Paraniak, R. P. (2011), Regulation of production processes for the content of genetically modified organisms in Ukraine and in the world. *Naukovyj visnyk LNUVMBT imeni S. Z. Gzhyts'koho*, vol. 2(48), pp. 213–218.

12. The official website of «The Trade House – Soyevy Vik» (2017), Half of global GM crops fall on soybeans, available at: <https://www.td-sv.com/polovyna-svitovyh-plosch-gmo-soya/>.

13. Exports of Ukrainian snails sensationally outpaced the sale of bacon (2017), *Ukraina moloda*, available at: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/3226/159/116867/>.

14. The Observatory of Economic Complexity (2018), Total world export, available at: https://atlas.media.mit.edu/ru/visualize/tree_map/hs92/export/wld/all/show/.../.

15. World Trade Organization (2018), Statistics on merchandise trade, available at: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/merch_trade_stat_e.htm.

16. State Statistics Service of Ukraine (2017), *Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy 2017. Statystychnyj zbirnyk* [Agriculture of Ukraine 2017. Statistical yearbook], State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

17. State Statistics Service of Ukraine (2018), Statistical data on the export-import of certain types of goods by countries. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/zd/e_iovt/arh_iovt2015.htm.

18. Eurostat (2018), Organic farming statistics, available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Organic_farming_statistics.

How to cite this article? Як цитувати цю статтю?

Стиль – ДСТУ:

Патика Н. Пріоритети забезпечення конкурентоспроможності сільського господарства України на світових ринках. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2018. Vol. 4. No. 4. Pp. 130–145. URL: <http://are-journal.com>.

Style – Harvard:

Патика, N. (2018), Priorities ensuring of the Ukraine's agriculture competitiveness in the world markets. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, [Online], vol. 4, no. 4, pp. 130–145, available at: <http://are-journal.com>.